joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 3

Vákár P. Arthúr gazdasági gondolkodása (1879–1958)

B. GARDA DEZSŐ

Napjainkban, amikor közgazdászokból, mérnökökből és építészekből álló munkacsoportok településfejlesztési projekteket, tanulmányokat dolgoznak ki egy-egy község, város vagy kistérség infrastruktúrájának modernizálása, kiépítése érdekében, nehéz elhinnünk azt, hogy ezelőtt több mint egy évszázaddal könyveket, tanulmányokat írtak Székelyföld, Csík, Gyergyó vidékének gazdasági helyzetéről, a székely térség vagy az itt lévő települések infrastrukturális fejlesztésének lehetőségeiről. Ilyen személyiség volt többek között Kozma Ferencz, aki 1879-ben kiadott könyvében nemcsak bemutatta Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapotát,[1] hanem javaslatokat tett az új módszerek bevezetésére a gazdálkodásban, érintette a székelyföldi ipar fejlesztésének lehetőségeit, és fontosnak tartotta a székelyföldi pénzintézetek, kereskedelem fellendítését is. Munkáját A székely mivelődési és közgazdasági egylet nemcsak pályadíjjal jutalmazta, hanem felvállalta a könyv kiadási költségeit is. A XIX. századvég és a XX. századelő másik kiemelkedő egyénisége Vitos Mózes volt, aki a *Csík-megyei füzetek* című, 1899–1901[2] között kiadott sorozatában Csík és Gyergyó vidékének gazdasági, kulturális állapotait mutatta be, és ahol csak tehette, javaslatokat fogalmazott meg a két székely térség gazdasági, infrastrukturális fejlesztésére.

Kozma Ferencz könyvének megjelenésének évében született egy másik, közössége jövőjéért szintén tenni akaró alkotó egyéniség, Vákár P. Arthúr, aki bár örmény gyökerekkel rendelkezett, a XX. századi székely-magyar közélet egyik legkiválóbb egyéniségeként volt ismert Gyergyószentmiklóson. Személyiségét, önfeláldozó munkáját, közösségért vállalt szerepét a kommunizmusnak az agymosást végrehajtó politikája megpróbálta kitörölni Gyergyó és az erdélyi magyarság emlékezetéből. A gyergyószentmiklósi örmény múlt feltárása és nem utolsósorban a család Magyarországon élő leszármazottjának, ifjú Vákár Tibor tevékenységének köszönhetően egyre többet tudunk nagyapja életútjáról és munkásságáról. De hát ki is volt Vákár P. Arthúr? Melyek voltak kezdeti életútjának főbb mozzanatai?

1879. május 23-án született Gyergyószentmiklóson, édesapja, Vákár Lajos földbirtokos, az erdélyi színjátszás jeles támogatója volt. Elemi iskoláit 1885–1890 között Gyergyószentmiklóson végezte. Középiskolai tanulmányait Gyergyószentmiklóson, Csíksomlyón, Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Déván, Gyulafehérváron, Nagyszebenben és Szamosújváron folytatta 1891–1900 között. Középiskolai tanulmányainak elvégzését hátrányosan befolyásolta az a tény, hogy már ifjú korában – a magyar identitástudat által vezérelve – számos alkalommal Kossuth-párti diákvezérként részt

[1] Kozma Ferencz 1879. *A Székelyföld közgazdasági és közmivelődési állapota*. Budapest.
[2] Vitos Mózes: *Csík-megyei főzetek*. Csíkszereda, l899–1901.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 4

vett politikai megmozdulásokon, eseményeken, melyért többször eltanácsolták a fennebb nevezett gimnáziumok egy részéből. Atyai mentora, Gr. Majláth Gusztáv erdélyi püspök hathatós támogatásával mégis sikeresen végezte és fejezte be középiskolai tanulmányait.

Érdeklődési köre a történelem és a politika irányába fordult, ezért 1900–1914 között a Jog- és Államtudományi Egyetemen folytatta tanulmányait, Bécsben, Budapesten és Kolozsváron, ahol 1916-ban jogi doktorátust is szerzett.

Egyetemi évei alatt a művelődés és az irodalom iránti szeretetének megnyilvánulásaként, 1902–1905 között a budapesti Országos Színművészeti Akadémián is tanulmányokat folytatott, ahol színi diplomát szerzett. Tanulmányainak befejezése után visszatért szülővárosába, ahol Gyergyószentmiklós képviselőtestületének és a Csíkvármegye törvényhatósági bizottságának ellenzéki tagjaként tevékenykedett, mint Kossuth-párti politikus. Ezenkívül tagja volt a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara, az EMKE, az EKE és az Erdélyi Szövetség igazgatótanácsának.

Az 1900-as évek elejétől számos gazdasági és politikai jellegű újságcikket írt, melyekben kiemelte Erdély, s ezen belül Székelyföld gazdasági fejlődésének a fontosságát. 1904-ben megalapította a *Csíkvármegye* című politikai hetilapot és a Kossuth nyomdát, így egyben annak tulajdonosává és lapkiadójává vált egy személyben. Itt az általa írt vezércikkekkel jelentős módon hozzájárult Gyergyószentmiklós várossá válásához és gazdasági fejlődéséhez. A város gazdasági életéről, infrastruktúrájának fejlesztési lehetőségeiről az első világháború előtt megjelent könyveiben is megemlékezett. Így *Gyergyószentmiklós r. t. város jövője* (1908)[3] és *Tanulmány Gyergyószentmiklós r. t. város vízvezetéséről, csatornázásáról és közvilágításáról*"[4], valamint *Gyergyószentmiklós r. t. város villámtelepének áramszolgáltatási szabályrendelete*[5] című munkáiban a város fejlesztésének általa elképzelt főbb irányvonalait mutatta be. A következőkben *Gyergyószentmiklós R.T. város vízvezetéséről, csatornázásáról és közvilágításáról*[6] című munkáján keresztül mutatjuk be Vákár P. Arthúr gazdasági gondolkodását szülőföldje infrastruktúrájának fejlesztésére vonatkozóan.

Legelőször a XX. század első éveiben fogalmazódott meg Gyergyószentmiklós vízvezeték-hálózatának és csatornázásának a kiépítése. Mindehhez azonban tanulmányozni kellett a térség vízrajzi viszonyait. Vákár P. Arthúr a Vízépítészeti Igazgatóság által kiküldött szakértő mérnök kutatásait, felméréseit nem tartotta megfelelőnek. Mint írja, „A Vízépítészeti Igazgatóság, melynek ma a belügyminisztérium műszaki osztálya tölti be a helyét, kiküldötte volt egyik mérnökét vízkutatás céljából, de az

[3] Vákár P. Arthúr 1908. *Gyergyószentmiklós R. T. város jövője*. Gyergyószentmiklós.
[4] Vákár P. Arthúr 1911. *Gyergyószentmikós R. T. város vízvezetéséről, csatornázásáról és közvilágításáról*. Gyergyószentmiklós.
[5] Vákár P. Arthúr 1913. *Gyergyószentmiklós R. T. város villámtelepének áramszolgáltatási szabályrendelete.* Gyergyószentmiklós.
[6] Vákár P. Arthúr 1911. *Gyergyószentmikós R. T. város vízvezetéséről, csatornázásáról és közvilágításáról.* Gyergyószentmiklós.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 5

írásbeli jelentés nyomán mi sem történt. A szakértő mérnök a kutatásokat azon irányban végezte, ha vajon nem lehetne-e az úgynevezett Békény völgyébe torkoló hegyi patakok forrásának foglalásával ellátni a város vízszükségletét. Vizsgálódása a Várpatakára és a Kovács kútjára irányult, mint amely források legközelebb fekszenek a városhoz, azonban amint a jelentésből megállapíthatjuk, ezek nagyon kevés vizet képesek szolgáltatni. Mert más kérdés egy forrás ereje és egy patak, esetleg egy folyó ereje. Vízvezetékhez forrást kell foglalni, már pedig egy patak rendszerint 10-15 forrásból táplálkozik, amelyek völgyekből fakadnak. Ezért volt az, hogy a kutatás csak minimális vízmennyiséget volt képes összehozni a két forrásból, ami természetesen a priori kizárta azt, hogy a megoldást így remélni lehessen. A kutatást végezhette volna abban az irányban is a kiküldött mérnök, hogy a főpatakot tápláló források együttvéve mily vízmennyiséget képesek szolgáltatni? Mert ha ez megtörtént volna, akkor az új forrás kutatásoknál már adatokra lehetne támaszkodni. Ha ugyanis a vízvezetéket forrás foglalás útján akarjuk létesíteni, akkor számításba kell vennünk a csővezetékek összegét, a szükséges munkálatokat s csak, ha a vízmennyiség kielégítő, lehet ebben az irányban komolyan tárgyalni. Például vesszük a Kovács kútját. Az a folyó, amelyet a Kovács kútja felé haladó völgyek táplálnak, hat-nyolc forrásból nyeri vízét. A források két-három-négy kilométernyire fakadnak a főfolyótól, tehát 8x4 kilométernyire kell felmennünk s ugyanennyi csővezetéket kell lefektetnünk, amíg a főághoz érünk. Ha a főágat a Békény völgyéig 5 kilométerre kalkuláljuk, már 37 kilométer csővezetékünk van, amely tekintettel a nehéz terepviszonyokat és azt, hogy hideg éghajlatunk miatt az alap ároknak szokottnál is mélyebbnek kell lennie, így az építési költség a legmagasabbnak vehető. Nem célom itt egységárakat felállítani s azért tartózkodom a részleges preliminációktól. Ha tehát a Kovács kútja a mellékforrásokkal nem szolgálhatja a kellő vízmennyiséget, akkor át kell mennünk a Várpatakára, s itt is hasonlóan az összes források foglalásával kell vizet szerezzünk. Ha ez a két főág elég volna városunk vízellátásához, mint ahogy nem elég, már akkor is 60-80 kilométer csőhálózatunk volna akkor, amikor a város felső határát elértük, ahonnan már elágazásokról kell gondoskodni. Ha már most a Békény völgyébe torkoló többi hegyi patakokat kell hasonló módon foglalnunk, akkor cca. 100 kilométeres csőhálózattal állunk szembe, ami már a kivitel lehetőségét kockáztatja. Ebből tehát, ha nem is műszaki pontossággal, de az állapítható meg, hogy ha völgyeink forrásokban gazdagok is, ezen források nem kielégítő vízbőségűek."[7]

Vákár P. Arthúr a mélyített kutak ásásában és a Békény patak vizének közös felhasználásában látta a vízbeszerzés lehetőségét. Elképzelését a következőképpen fogalmazta meg:

„Az egész Békény völgye egészséges altalaj vizekkel van elöntve. Hogy egészséges a víz, s hogy a vegyvizsgálat elé is megnyugvással tekinthetünk, azt abból is megállapíthatjuk, hogy az itt-ott ásott kutakba a legjobb víz fakadt. A víz bőségére is

[7] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 6

következtetni lehet, mert hiszen vízdús völgyek övezik s a két oldalt elvonuló hegylánc belsejében vízmedencék létezése előfeltételezhető. Az itt-ott sziklás, de nagyrészt kavicsos talajon a víz követheti a gravitáció törvényeit. A Vízvizsgálat s a megejtendő szivattyúzás lesz hivatva megállapítani, hogy a mélyített kutak, melyeknek száma 10-20 is lehet, képesek lesznek-e vízzel ellátni városunkat?... Ezek a mélyített kutak a Magas bükk mellett csinálhatók, a Békény mellett csinálhatók, a Békény völgy kereszt szelvényében s itt elérjük azt, amivel kevés város dicsekedhetik, hogy gravitációs úton lesz megoldható vízvezetékünk. A város középpontjától az említett hely cca. 50 méter magasan fekszik s így minden erőművi beavatkozás nélkül bocsátható szét a víz a városban. Az a megoldás tetemesen olcsóbba kerül, de természetesen ma egyik vagy másik megoldási mód mellett dönteni legalább is korai volna. Kétségtelen azonban az, hogy annak az egyénnek, aki a tervek elkészítésével bízatik meg, annak mindkét irányban kisméretű tanulmányt kell kifejtenie. Ha ebben az irányban indul meg a munkálkodás, akkor védett terület biztosításáról is kell gondoskodni, ami még így is könnyebb, mint megküzdeni azokkal a nehézségekkel, amelyeket forrás foglalás esetén a művelet elé torlaszolnának a terület tulajdonosai, akik a patak elveszését bizonyára nem néznék jó szemmel és nem tűrnék jó szívvel."[8]

Gyergyószentmiklós korabeli tanácsosa a növekvő lakosság számára szükséges vízmennyiséget is kiszámította. Véleménye szerint „…első sorban az állapítandó meg, hogy milyen mérvű lesz a vízfogyasztás, mert ez szabja meg a kutak számát, esetleg a szükségelt forrás foglalások számát. Gyergyószentmiklós lakosságának száma a legutolsó népszámlálás szerint kereken 10000-et tesz ki. Ezt a természetes fejlődés szerint, s kellő előre látással 30-40 %-al, oly vízmennyiségről kell gondoskodnunk, amellyel belátható időkre a teljes vízszükségletet fedezni tudjuk. Tehát 14000 lelket véve alapul, az általánosan használt 24 óránkénti 100 liter vízfogyasztás személyenként, napi 1400 liter vizet kíván. Ezt az átlagos vízmennyiséget most már újabban fokozni is szokták, mert közegészségügyi intézményekre is kell számítanunk s egyben minden elképzelhető szükséglet fedezését is alapul kell vennünk. Ilyenek volnának egyrészt a köz- és magán fürdők, a kertek, utczák öntözése, a csatornaöblögetés, melyet ugyan a mai Békény folyó útján is lehetne teljesíttetni, ilyenek volnának másrészt a tűzesetek, s más rendkívüli esetek." Tanulmányában felvázolta, hogy a gyergyószentmiklósi vízmennyiséggel el lehet látni a vízben szegény Tekerőpatak és Szárhegy népességét is. Elképzeléseit így mutatta be: „…Köztudomású, hogy e két község egészséges ivóvízében szűkölködik. Köztudomású, hogy főként Tekerőpatakról, alacsony vízállás idején, téli fagy alkalmával marhatartó gazdák vízért Gyergyószentmiklósra jönnek fel. Köztudomású, hogy e község évek óta igen élénken foglalkozik e nagy jelentőségű kérdés megoldásával. Ugyanez áll csekély módosítással Szárhegyre nézve. Tehát ha ezeket fontolóra vesszük, s ha tudjuk, hogy ezeknek a községeknek a gyergyószentmiklósi vízvezetékből való ellátása sem nagyobb

[8] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 7

nehézséget, sem rendszerváltozást nem idéz elő, akkor kétségtelen, hogy ezt a tervet mellőzni nem szabad. Nem idéz elő rendszerváltozást, mert e két község jóval alacsonyabban fekszik, mint a tervezett vízbeszerzési hely, s így gravitációs úton elláthatók vízzel. Nem okoz nagyobb nehézséget sem, mert a főcsővezeték belső átmérőjénél fennálló különbség nem jelentékeny. A 24 óránkénti vízmennyiség további kutakkal fedezhető. Egyetlen új kiadás volna a csővezeték, mely Gyergyószentmiklóst Tekerőpatakkal, illetve Szárheggyel összekötné, de amely fennállana akkor is, ha az illető községek saját maguk akarnák megcsinálni vízvezetéküket, sőt ha a körülményeket vesszük számításba, akkor a községeknek egyenes áldást jelent Gyergyószentmiklós figyelme. Tekerőpatak lakossága megközelíti a 4000-et, míg Szárhegy népessége 5000. Tehát ez a 9000 lakos az ő átlagos 20%-os emelkedésével 11000-re tehető ami ismét 24 óránként 11000 köbméter vízszükségletet jelent. Amihez hozzá számítva Gyergyószentmiklós 1400 köbméteres szükségletét, összesen 2500 köbmétert tesz ki, ami cca. 30 másodperc liter víznek felel meg."[9]

Vákár P. Arthúr írásában a csőhálózat kiépítésével is foglalkozott. A pontos meghatározás mellett a csőhálózat és a településszerkezet közötti összefüggést a következőképpen mutatta be: „Csőhálózat alatt értjük a főcsővezetékből a városba szétágazó csövek összességét. Ezekről már csak a legnagyobb általánosságban lehet beszélni miután a csőméreteknek, elágazásoknak, tolózáraknak, tűzcsapoknak, közkutaknak beállítása a tervezés kérdését közelről érinti. Lehet azonban beszélni arról, hogy a város helyes irányú fejlesztése érdekében minő szempontok vétessenek figyelembe. Ismerjük azt az alapelvet, hogy nemcsak a városok épülnek rendszerint folyók mellé, de a folyó mellé épült város is keresi a vizet, folyót, s a házak így a folyó partjain csoportosulnak. Ezt a rendszert városunk egész a végletekig követte. A csőhálózat helyes és célirányos lefektetésével elérjük azt, hogy a Békény kedvéért 7 kilométer hosszban épült városunk megszűnik hosszirányban fejlődni. Hogy milyen hátrányos a mai hossziránybani fejlődés, azt közigazgatási okokkal bőven lehet igazolni. Ha tehát a csőhálózat már eleve gondoskodik arról, hogy városunk fokozatosan szélességében is fejlődjék, akkor ezzel kettős szempontot valósít meg. Mi sem természetesebb, hogy már ezért szükséges megfelelő keresztutcákról gondoskodni, amely tekintetben városunk szomorú képet tár elénk. Az utcai vízhálózat fedezésére nyilvános kutak állítandók be, amelyeknek számát és elhelyezését a viszonyokhoz mérten kell elrendezni. A fent említett okokból kell olyan vízfogyasztó központokat, mint amilyen a közvágóhíd is, úgy helyezni el a város perifériáján, hogy ezzel a város helyes irányú fejlesztése is eléressék, biztosíttassék."[10]

Tanulmányában érdekes áthajlással vezeti át az olvasót a vízvezetés kérdéskörében a csatornaépítés témakörébe: „Míg a vízvezeték általánosságban véve nemcsak közegészségügyileg nevezhető hasznos beruházásnak, de pénzügyileg is, addig a csatornázás csak mint köztisztasági, közegészségügyi intézmény jöhet elbírálás alá. A

[9] Vákár P. Arthúr: i. m.
[10] Vákár P. Arthúr: i .m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 8

csatornázás tehát a rideg anyagiasság szempontjából improduktív beruházás jellegével bír. Olyan beruházás, mely ha nem is jár nagyobb évi fenntartási költséggel, de hozadékot sem nyújt. Beruházás, amelynek hasznosságát, áldásait csak megnyilvánulásaiban látjuk. A levegőt és a talajt tisztítjuk meg, s egyben az orvosok gondterhes munkáját könnyítjük, s a sírások mindennapi munkáját redukáljuk. Magán és közfürdőjeink létalapját rakjuk le s a háztartás terheit könnyítjük a csatornázás által. Mindezek azonban aprópénzre fel nem válthatók, városunk háztartásának aktív tételeinél nem szerepeltethetők, s így a csatornázás ellen ha innen onnan hangok kelnek, nem is szereznek majd meglepetést. Természetes azonban, hogy aki a kérdéssel komolyan foglalkozik, az tisztában van azzal, hogy a felvillanó anyagiasság lidérc fényének el kell aludnia akkor, amikor a komoly, közegészségügyi okok fáklya tengere gyullad fel."[11]

Vákár P. Arthúr a csatornázás kérdéskörét a következőképen kötötte össze a városrendezéssel: „Kétségtelen tehát – írja –, hogy amikor város rendezéssel foglalkozunk komolyan, akkor lehetetlen a csatornázást számításon kívül hagyni… Más kérdés az, hogy a csatornázás milyen kiterjedésű legyen? Erre nézve a város népességi viszonyai szolgálnak útmutatóul. A város úgynevezett belterülete, a Békény két partja s a mai Kossuth Lajos-tér az, amely a sűrű lakossággal bír. Így tehát ezt a vidéket kell első sorban mentesítenünk a fekáliáktól. Ez a rész pedig az al- és a felszegi iskola közötti terület. Ebben a távolságban lehetne lefektetni a főcsatornát, az utca szerinti ágazatot pedig a Kis-térig elhelyezni, s azután a főút és a főtér mentén kellene a lakottabb udvarokat bekapcsolni a főkanálisba. Itt figyelembe veendő, sőt méltányolható, hogy ahol nagyobb a vízfogyasztás s így több szennyvíz is gyűl, ott az ágcsatorna feltétlenül elhelyezést nyerjen. Ezekből már megállapítható, hogy a főcsatorna fővonalának a városon áthaladó főút vonalával egymás mellé kell esniük. Az úttest alá elhelyezett csatornába nemcsak az udvarok és lakások szennyvize gyülemlik össze, hanem a csatornaszemeken az utcaöntözés által keletkező felesleges víz, az esőzés és hóolvadásból származó víz is eltávolíttatik. Az esőzés ily módon a részleges csatornaöblögetést végezné, míg a generális-csatorna öblítést a Békény folyóval lehetne végeztetni. A célból a város felső részén a csatornát és a Békény folyót zsilippel kell összekapcsolni, s így a csatornaöblögetés ideális sikerrel volna végezhető."[12]

A következőkben kitért a vízvezeték-hálózat, a csatornázás és a szerinte közszükséget alkotó intézmények közötti összefüggésekre. Mint írja: „Már kimerítően emlékeztem meg azokról az előnyökről, melyek a csatornázás és vízvezeték nyomában járnak, most fel lehet sorolni azokat az intézményeket, melyeknek előfeltétele a céltudatosan keresztül vitt vízvezeték és csatornázás. A közvágóhíd kérdésének megoldása már nem napirend kérdés, de sürgős életkérdés. Köztudomású, hogy közvágóhídunkra már orvosi véleménnyel kimondatták a halálos ítéletet, de ha a fo-

[11] Vákár P. Arthúr: i. m.
[12] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 9

gyasztó közönség tudomással bírna az ott uralkodó állapotokról, önhatalmúlag talán máról holnapra szüntetné be azt az undor tanyát, melyet közvágóhídnak csúfolnak. Nem kívánjuk bővebben ecsetelni az ott uralkodó állapotokat, csupán csak konstatálni akarjuk, hogy elérkezett a 12 óra, hogy a vízvezetékkel és csatornázással egyetemben a közvágóhíd kérdése is dűlőre jusson. Egyszóval vízvezeték kérdésének egészséges megoldását még elképzelni sem lehet. A közfürdőről azt az igazságot szeretjük leszegezni, hogy amely város a közfürdő létesítését a közszükségletek közé felveszi, – az a város a lakosság egyedeinek élet-éveit sokasítja meg. Az idegen előtt szégyenkezve kell beismernünk, hogy nem ismerjük a közfürdő áldásait, s ha utunk kulturvárosba visz, első gondolatunk: a fürdő!... Csak itt, ilyen helyen érezzük igazán hiányát a fürdőnek. S nemcsak egészségi okok teszik indokolttá a fürdő szükségességét, de mint közjövedelmi forrás is számottevő. A vízvezetéknek egy jelentős fogyasztója, s a csatornázásnak egy számottevő táplálója úgy a közfürdő, mint a közvágóhíd. Ha akár mint városi üzem, akár mint magán, vagy városi üzem, akár mint magán, vagy részvénytársasági vállalat fog létesülni a fürdő, az egy minden tekintetben egészséges üzleti vállalkozás lesz. A kisipar, amely nagy mértékben fogyasztója lesz a vízvezetéknek, ugyanilyen mérvben fogja igénybe venni a csatornázást is. A felkínálkozó nagyipar, gyáripar mozdulatlanságra van kárhoztatva megfelelő csatornázás és vízvezeték nélkül. Utcák, közterek öntözése, pormentesítése, fásítás, virágtermelés, konyhakertészet stb. mind létalapjukat bírják a csatornázásban, vízvezetékben. A két intézménynek egy időben kell létesülnie, mert a tervezési munkálatoknál, a kivitelnél, a karbantartásnál és az üzemben tartásnál megoszolnak a költségek, s így az egyesített művek inkább biztosítják a mű rentabilitását. Egészséges , életképes város csatornázás és vízvezeték nélkül utópia, nem város az, csak kínlódás tanyája, halálvölgye."[13]

Gyergyószentmiklóson már 1902-ben – tehát Erdély-szinten az elsők között – vezették be a villanyvilágítást. Vákár P. Arthúr ebben a kérdéskörben elsősorban a közvilágítás fejlesztésével és rentábilissá tételével kapcsolatos elképzeléseit a következőképpen írta le: „Közvilágításunk ügye jó időre rendeződött s a régi villamos telep kibővítése által régi mizerábilis állapotaink tűrhetőkké váltak. Közvilágítási ügyünk azonban csak akkor helyezkedik helyes alapra, ha az a cél valósíttatik meg, hogy Gyergyószentmiklós mostani erőtelepéből, a szomszédos községek bevonásával elektromos áramfejlesztő központ lesz, amely alapját képezhetik majd a gyilkosítói elektromos vízművek. A végcél csak ez lehet, mert a mai tüzelőanyag évei lassanként meg vannak számlálva, s miután a városok területi megoszlása és elhelyezkedése miatt földgázra mi nem számíthatunk, így vármegyénk lakosságának teljes figyelmét a folyó vízben rejlő energiára kell fordítania, mert a mi földgázunk: a folyó vízben rejlő energia. Az ipari áramszükségletet egy pillanatra sem szabad figyelmen kívül hagyni, mert a sokat hangoztatott székelyföldi ipar csak

[13] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 10

akkor kelhet életre, ha olcsó hajtó energiához jut. Hogy az ipari áramfogyasztók máról-holnapra nem jelentkeznek, és nem jelentkeznek annyian, hogy az üzem első naptól kedve gazdaságos legyen az áram termelőre, az nem lehet indok amellett, hogy ezért az ipari áramszolgáltatással addig kell várni, amíg annyi iparos vezeti be a villamos áramot és annyi lóerőt fogyaszt, amennyi a villamos telep üzemének elégséges. E kérdés elbírálásánál felsőbb szempontoknak kell érvényesülniük, s ha ezek érvényesülnek – akkor az iparfejlesztés alapjai vannak biztos kezekkel lerakva."[14]

A közvilágítással kapcsolatos fejezet után Vákár P. Arthúr a Megjegyzés című fejezetrészben ismét az általa elképzelt vízszerzési mód megvalósíthatósága mellett érvelt. Véleménye szerint „A belügyminisztérium, szemben a forrás foglalásokkal úgy gondolta a vízszerzést, hogy a Maros mentén kutakat helyez el s onnan erőművi beavatkozással víztartályokba nyomatja fel a szükséges vízmennyiséget. Ennek a megoldásnak geológiai viszonyaink ellent mondanak, s inkább arra utalnak, hogy vagy forrás foglalással vagy amint a tervező mérnök kontemplálja völgyzáró gáttal oldassék meg vízvezetékünk ügye. A forrásfoglalással foglalkoztam s ezen „ Megjegyzés"-eknek azért szorítottam helyet tanulmányomban, hogy a völgyzáró gáttal való megoldással is, ha bárcsak vázlatosan is foglalkozzam. A völgygáttal való vízszerzési mód feltétlenül figyelmet érdemel, s mint műszaki alkotás leginkább számot tarthat arra, hogy közfigyelmet keltsen. Magával a műszaki megoldással csak kellő műszaki felkészültséggel lehet foglalkozni. Így az építési és üzemköltség is csak a tervezés részleteinek ismerete mellett állapítható meg s épen ezért jogosult az a felfogás, hogy a megoldás rizikóját, a tervező mérnökön kívül minden más, ez ügy körül eljáró mérnök szakértő egyformán viseli. Nekem két jelentkező momentum ragadta meg a figyelmemet akkor, amikor rövid egy-két óra alatt előkészület nélkül végig hallgattam a tervező mérnök ismertető előadását. Egy nyílt medenczét, aránylag a városhoz közel csak nagy felügyelettel lehet abszolút biztosan az infekcziótól megvédelmezni s ennek abszolút biztonsága az egész vízvezeték üzemének egyik jelentős momentuma. Tudjuk, hogy minő mesterséges szűrő készülékek lesznek alkalmazva. Ezek egy alapos infekcziót csak gyengíthetnek, de nem szüntethetnek meg. A második momentum az, hogy a nyílt medencze nyáron, a nagy hőségben felmelegedik s a csőhálózaton keresztül megtartva hőmérsékletét, nyáron át egy olyan átlag állandóan felmelegedett vizet kell fogyasztanunk, amely ivásra abszolút alkalmatlan lesz. Hallom az ellenvetést, hogy nálunk nincs olyan meleg s a meleg is csak 3-4 hónapig tart. Megengedem. De a vízhasználat éppen ezen időben emelkedik fel a maximumra, s így abban az időben lesz élvezhetetlen a mi vizünk, amikor az ivóvíz szükséglet a legnagyobb. Majdnem teljes nyugalomban levő vízről lévén szó, a hőemelkedés intenzívebb és állandóbb. A tervező mérnök feladata az, hogy ha

[14] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 11

ezt a jelenséget számbavehetőnek tartja, úgy azon esetleg hűtőberendezések alkalmazásával segítsen. Ezekért tartottam szükségesnek az elmondottakhoz még e rövid „Megjegyzés"-eket hozzá fűzni."[15]

A vízvezeték-hálózathoz, a csatornázáshoz, a közvilágításhoz és más közszükségletekhez szükséges anyagi fedezet biztosítása a XX. század első évtizedében is igen nagy anyagi áldozatot igényelt. A városa gazdaságáért, infrastruktúrájáért aggódó Vákár P. Arthúr ezen szükségletek pénzügyi forrásait is megpróbálta felkutatni. „Tanulmányomat a maga szűkös értékében sem tartanám teljesnek, ha fel nem sorolnám a közszükségleteket – melyek ugyan még bővítésre szorulnak – s ha be nem állítanám – bár ha hiányosan is – azokat a fedezeteket, melyekkel a háztartási egyensúlyt fenn lehet tartani" – írja indoklásában, majd így folytatja: „Gyergyószentmiklós r. t. város polgársága áthatva a fejlődés szükségességétől s belátva azt, hogy egészséges fejlődés és élet csak intézmények létesítése árán érhető el – már évek óta reáhelyezkedett arra a helyes alapra, amely a szükséges közszükségleteket végre meg kell valósítani.

A város polgárságának egész egyeteme érzi azt, hogy a közszükségletek létesítésére elérkezett az idő s az eszközök megszerzése után felállítható az a munkaprogram, amely az intézményeket s a szükséges időt körvonalazza, s kitölti. A jórészt köztudomású és közszükséget képező szükségleteknek megvalósítása elsősorban pénz-kérdést jelent, s ha tehát a város képviselőtestülete a kérdések komoly mérlegelésével és megoldásával kíván foglalkozni, akkor a városunknak az alkalmas anyagi eszközöknek birtokában kell lennie.

Mindenekelőtt megállapítható az, hogy bár városunk leltár szerinti értékben nagy összeg felett (cca. 8-10 millió) rendelkezik, ezek az értékek nem mobilizálhatók külső kényszer hatása alatt anélkül, hogy értékben nagy árcsökkenés ne történjék. Egy olyan városnak, mint Gyergyószentmiklós, nem szabad ismernie értékcsökkentő külső kényszert, mert belátással úgy oszthatja be háztartását, hogy az évről-évre esedékes közjövedelmekből évi költségvetéseit egyensúlyban tudja tartani. Nyilvánvaló azonban, hogy egy város életének és fejlődésének lépést kell tartania a polgárok életszükségletével, az általános kultúrával s ezért sok olyan intézményt kell egymásutánban megvalósítani, amelyek míg egyrészről közjövedelmi forrást képviselnek, másrészt a városi polgáriasodást, a kereskedelmet, ipart, gazdaságot és gazdagságot s az általános kultúrát mozdítják elő.

Így tehát egy város intézményeinek megvalósítását nem tolhatja ki évszázadokra, hanem a közszükséglet jelentkezése szerint fog azoknak megvalósításához. Hogy azonban ezeket megvalósíthassa, olcsó pénzre van szüksége, s ha ez kasszájában nem hever, a városnak úgy kell megszereznie, hogy az olcsó kölcsön, kényelmes és nem terhes legyen s mégis akkor és oly mennyiségben álljon rendelkezésre, amikor és mily mennyiségben igényeltetik. Ez pedig – csak kölcsönművelet s jelen esetben törlesztéses, részletekben s stornírozható törlesztéses kölcsön formában érhető el.

[15] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 12

Ismerve városunk közszükségletét, ismerve azon intézményeket, melyek részben megvalósításra, részben szanálásra várnak, felsorolom lehetőleg számszerűleg is azokat, s azoknak körülbelüli költségelőirányzatát.

Szüksége van a városnak:

I. Vízvezetés és csatornázás . . . . . 1 500 000 K
II. Útburkolás . . . . . 400 000 K
III. Közvágóhídra . . . . . 140 000 K
IV. Városháza (színházteremmel) közhív. Helyiséggel és telek . . . . . 450 000 K
V. Gőzfürdőre . . . . . 150 000 K
VI. Utak, mezei utak és közterek rendezése . . . . . 200 000 K
VII Gőztéglagyár kölcsönére . . . . . 150 000 K
VIII. Ipartestületházra . . . . . 100 000 K

Az így szükségelt 3 millió korona egy 50 éves törlesztéses kölcsön formájában 59%-os annuitással évi 177 ezer korona fedezetet, félévenként 88.500 K-át követel. 30 éves annuitásnál 3 millió után 78%-os törlesztéssel évenként 234 ezer K fizetendő félévre 117 ezer K, amely számítás inkább magasnak, mint alacsonynak minősíthető. Kérdés tehát az, hogy ezen összeget milyen módon képes a város biztosítani, hogy az évi annuitás fennakadás nélkül fizethető legyen? Nem tartom elégségesnek az intézménynek megnevezését és körülbelüli költségelőirányzatát, mert lehetnek, akik ezzel foglalkozván a számadatokból nem ítélhetik meg az egyes tételek fontosságát, szükségét és horderejét.

A vízvezeték, csatornázás, útburkolás, közvágóhíd, sőt maga a városháza is annyira a köztudatba átment szükségek, amelyekre nézve a meggyőzés megkísérlése is felesleges fáradság. A városháza által felvett 450 ezer korona talán túl magas összegnek vehető, de egy modern városháza, különösen városunk szükségletét tekintve nem nélkülözhet egy olyan dísztermet, amelynek szükségét jobban és jobban érezzük, s ahol – alkalmas beosztás mellett, – a város színészeti ügye is megoldást nyerhet.

Egy műszaki tudással tervezett városháza egyes, ma még hajléktalan (posta, főszolgabíróság stb.) közhivatalnak is helyet biztosíthat, ami mindenesetre a beruházás hasznosítását is eredményezné. Ezen összegben benne foglaltatnék a telek értéke is cca. 100 ezer korona árban. Városi meleg és gőzfürdőre városunknak, s a nagy környéknek szüksége van, miután klímánk zordsága alig egy pár hónapot szab a szabadban való fürdésre. Ezen egészségügyi intézményt a polgárság egészsége égetően szükségessé teszi, de ezen felül intézeteink (főgimn., leányisk. stb.) egészségi állapota gőzfürdő nélkül el sem képzelhető. Utak, közterek és mezei utak rendezésére és jó karban tartására felvett 200 ezer K. abban leli indokát, hogy városi utaink jórészt járhatatlanok, mezei utaink pedig a gazda ember életét, megélhetését koczkázatossá teszik, mert a rossz út nemcsak időt rabol, de szerszámot, járművet, lábasjószágot is tönkre tesz. Köztereink pedig ahol polgárságunk részére a szórakozást, a pormentes levegőt biztosíthatnók: nincsen.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 13

A gőztéglagyárra felvett tétel abban leli magyarázatát, hogy a gőztéglagyár, ha részben magánvállalat is, abban a városnak nagy részesedése van s egy városnak minden mozdulata, egy termelőképes téglagyárat igényel, mert e nélkül intenzív munkát elképzelni sem lehet. S, hogy e kölcsönt teljes fedezet és biztosíték mellett adja a város, ennek igazolására számításba veheti a város azt, hogy a gőztéglagyár által szükségelt 150 ezer korona ellenében az egész telep jelzálogilag első helyen biztosíttatik a város részére, s azonkívül az évi annuitásért az igazgatóság vállaland egyetemleges felelősséget. Amivel szemben a Gőztéglagyár r. t. csak annyit köt ki a maga részére, hogy a kölcsönösségből lejárat előtt is bármikor, bármennyit stornírozhat. Az Ipartestületháza az Ipartestület és a város vezetősége által meghatározandó módon nyerné évi törlesztési hányadát s ezenfelül az Ipartestület háza és telke biztosítékul a város részére köttetnék le, de ezen összeg is úgy lenne beállítva a kölcsönbe, hogy a főösszeg annuitásának résztörlesztését biztosítsa.

Ezek volnának azok a szükségletek, amelyek ma már egyen-egyenként esedékesek, másrészt pedig, szükségesek. Ezek a szükségletek kizárólag a város által hordozandók: míg vannak olyanok, amelyekhez már részben kormány-hatósági, részben státusi, részben, sőt legnagyobb részben vármegyei hozzájárulás igényelhető.

Ilyenek volnának:

I. Parajd – gyergyószentmiklósi h.é.v. (törzsrészvény) ..... 800 000 K
II. Elemi fiúiskola ..... 150 000 K
III. Róm. Kath. templomra ..... 500 000 K
IV. Főgimnáziumi internátus ..... 200 000 K
V. Leányiskolára ..... 100 000 K
VI. Közkórház ..... 250 000 K

Ezek közül a gyergyószentmiklós parajdi h. é. vasút szükségességét azért nem hangsúlyozom, mert e kérdésben már városunk lelkesen állást foglalt, s csak a keresk. m. kir. misztérium álláspontján múlott, hogy e téren további lépések nem tétettek.

Az elemi fiúiskola és leányiskola inkább a tegnapnak, mint a mának a kérdése s ezekben részint már fedezetről is gondoskodott a t. város.

A róm. kath. templom, 1756-ban az akkori szükségletnek szánt módon van megépítve, s Gyergyószentmiklós város lakossága helyesen cselekszik, ha a később felsorolandó anyagi eszközök birtokában gondoskodik arról, hogy alkalmas templomot emeltessen.

A népotthon, egy nagy szükséget pótló, hézagpótló intézmény, ahol elhelyezést nyer: patronage egyesület, tanoncz otthon, tejszövetkezet, földmives ifjúsági egyesület, kath. kör, múzeum és könyvtár stb. amely épület egyik központja lesz városunk kulturális életének.

Főgimnáziumunk, amint országos példák igazolják, örök időkre félszeg lesz, ha internátussal el nem láttatik. Az internátus ügye pedig szoros kapcsolatban áll a

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 14

kórház üggyel, amely épület mai helyén fenn nem tartható, miután az veszélyezteti az ifjúság erkölcsi életét: – fenn nem tartható ott: mert a halálos betegek majdnem naponként hallják a temetési szertartást, de különben is kórház czéljainak nem megfelelő az-az épület, míg alapos javítás és a szükséges pótlások (zártfolyosó, vízvezeték stb.) keresztül vitele után a főgimnáziummal való kontaktusánál fogva is e czélra alkalmas leend.

A szükségesek közé kell besorolnom egy városi takarékpénztárnak létesítését, amely intézet 500 ezer K alaptőkével kezdené meg működését, amely összegből 300 ezer K-át maga a város jegyezne, 200 ezer K-át pedig lehetőleg helyi magánosok. A községi takarékpénztárnak jövedelmezőségét országos példák igazolják, s bizonyos hogy ez egyik egészséges intézménye volna városunknak.

Ezek után fel kell fejtenünk azt, hogy mindezen intézmények mikből nyernek fedezetet, s melyek azok a források, melyek igénybe vehetők s mennyit tesz ki az az összeg, amellyel a beruházáshoz szükséges kölcsönt fedezni lehetne érni azt, hogy a törlesztéses kölcsön az egyes intézményekkel hozza meg évi annuitását!?

Így állítható be!

A vízvezeték a vízdíjak: az útburkolás a kövezetvám, a közvágóhíd a vágatási díjak, a gőzfürdő forgalmi díjakból hozza azt a hányadot, amely az invesztált összeg tőketörlesztéséhez szükséges, de ezek részletezése az általános érvényű igazság leszögezése után, a szabályrendeletet alkotó bizottságok munkája leend.

Az elemi iskola, internátus, templom, leányiskola, csatornázás, népház, városház mint kulturális intézmények, a város fejlődésben és népnevelésben, az általános jólétben lelik fel gyümölcsüket, s így tulajdonképpen ezen intézmények volnának azok, amelyek látszólag reális fedezet nélkül állanának: de a templom és a népház az egyházi tulajdont képező erdőségekből nyernének fedezetet, miután tudva levő, hogy a gyergyószentmiklósi róm. kath. egyházközösségnek az arányosítás rendjén 400 hold erdőség jutott, amely üzemterv szerint évi 10000 K-val ér fel, amely összeg az egyház szükségletére, s a kultúra fejlesztésére irányuló intézmények beruházási költségének 3%-át fedezi.

Nem czélom itt felsorolni a már meglevő, s a még könnyen létesíthető közjövedelmi forrásokat, mert jelen előterjesztésem nem akar praejudikálni a hivatalos tényezők munkálkodásának, amely bizonyára nagy gonddal mérlegeli azokat a gazdasági alkalmakat, melyek a közjövedelem részére kínálkoznak.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt, hogy városunk az úgynevezett vármegyei magánjavak vagyonából 1869 év óta csak morzsákat kapott s kímutathatólag alig tehető ezen összeg 1 millió koronára míg más úton, más oldalról a magánjavak tetemes összeggel voltak és vannak igénybe véve. Ezért is szükségesnek tartom, hogy tételenként felsorolt intézményekből azok, amelyek általános kultúrát szolgálnak, u.m. közkórház, gyergyó–parajdi vasút, templom, internátus, leányiskola, népház állítassanak be azon petitiumok sorába, amelyek fedezetére 10

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 15

esztendő alatt a magánjavak városunknak 1 millió koronát ad, vagy pedig 1 millió koronának a törlesztéses kölcsönben annuitásként jelentkező hányadát hordozza."[16]

Vákár P. Arthúr megkereste azokat az intézményeket, melyek fedezetet nyújthattak az illető költségek biztosítására. Mint írja: „Jelen tanulmánynak nem volt és nem lehet czélja az, hogy apró részletekig kidolgozott tervet nyújtson, mert valamint nem állítottam be az összes intézményeket, amelyek szükségesek, s nem olyan összegben állítottam be, melyek költségvetésszerűek, mégis tájékozást nyújthatnak úgy, amiként tájékozást nyújthat a fedezetre vonatkozó számszerű tételek beállítása.

A fedezetet a következőkben találjuk meg:

I. Kultusz alapok kamataiból ..... 50 000 K
II. Vízvezetékből jövedelem ..... 20 000 K
III. Útburkolásból ..... 5000 K
IV. Közvágóhídból ..... 6000 K
V. Az egyház erdeiből (üzemterv szerint) ..... 10 000 K
VI. Gőzfürdőből ..... 4000 K
VII. Gőztéglagyár kölcsönéből ..... 11 000 K
VIII. Ipartestületházból ..... 10 000 K
IX. Városi takarékpénztárból ..... 18 000 K
X. Város évi vágterületéből ..... 70 000 K
XI. Magánjavak annuitásából ..... 25 000 K
XII. Közjövedelmekből (vállalatok községi adója) ..... 15 000 K

Ezzel a beállítással a város részére szükséges cca. 3½ millió korona egy 30-50 éves törlesztéses kölcsönnel fedezhető és a város polgársága ha nem is máról-hónapra, de minden esetre 5-10 év alatt hozzájut minden olyan intézményhez, amely a polgárok jólétéhez szükséges."[17]

Bár a „*Gyergyószentmiklós R.T. város vízvezetéséről, csatornázásáról és közvilágításáról* szóló könyv igen érzékletesen mutatja be Vákár P. Arthúr gazdasági gondolkozását, ez a mű nem meríti ki városunk alkotó személyiségének a vidék infrastruktúrájának a modernizálásáért, ipari, kereskedelmi, turisztikai jövőjének a kidolgozásáért folytatott tevékenységét. Megfogalmazta a gyergyószentmiklósi árvaház megalapításának gondolatát – melynek alapítványához 10 000 koronával járult hozzá.

Mint lelkes Kossuth-párti politikus vetette fel a város főterén felállítandó Kossuth-szobor gondolatát, melynek megvalósításához mint a szoborbizottság alelnöke kezdett hozzá.

Megalapította a Gyergyói Múzeum és Könyvtár Egyesületet, melyek szorgos munkájuk által létrehozott gyűjteményükkel a mai Gyergyói Múzeum tárgyi készletét gyarapítják.

[16] Vákár P. Arthúr: i.m.
[17] Vákár P. Arthúr: i.m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 16

1914-ben írta meg *Gyilkostói Kalauz*[18] című könyvét, melyben a Gyilkos-tó földrajzi bemutatása mellett a helyi turizmus fellendítését szorgalmazta.

Az I. világháború alatt, 1916-ban, a román betörés után, a kelet-magyarországi főkormány biztosság Csíkvármegyei kormánybiztossá nevezte ki. E feladatkörében a nemzeti és közvagyon megmentését, a menekültek visszatelepítését és a közigazgatás megszervezését, Gyergyószentmiklós és Kelet-Erdély háborús kárainak eltüntetését tartotta legfőbb feladatának.

1917-ben adta ki *Erdély minisztere*[19] című könyvét, melyet Ugron Gábor belügyminiszternek ajánlott fel. Munkájában gróf Tisza Istvánnak a miniszterségе alatt megfogalmazódott erdélyi minisztérium létrehozása mellett érvel. Mint írja, „…nem őszinte politikai és gazdaságpolitikai okok vezérelték ez elhatározásában a volt miniszterelnököt. E kormányzati kísérlet nélkülözött minden őszinte, igaz alapot, így e tervért egyetlen magyar ember sem lelkesedhetett, s egyetlen erdélyi emberben sem kerekedhetett felül az a gondolat, hogy elítélje ama alkotmánypárti erdélyi politikust, aki a miniszterelnök kísérletezését visszautasította, s ezzel elásta Erdély jövendő aranykorát."[20] Leírja, „hogy gróf Tisza István tervével csak politikai vonatkozásban foglalkoztak hírlapjaink, s Erdély maga hallgatott. Az erdélyi közvélemény némaságát valóban nem tudjuk megmagyarázni magunknak másképp, mintha feltesszük, hogy Tisza őszinteségében kételkedett vagy, hogy a közelmúlt eseményei letargiába süllyesztették. Mert ha Erdélynek önmagáért volt valaha joga szót emelni, így e joga most vált élő joggá."[21]

Véleménye szerint a dualizmus korabeli magyar kormányok Magyarország más vidékeihez viszonyítva elhanyagolták Erdély gazdasági fejlesztését. Szerinte „Az ország minden más része kultúrában előrehaladottabb, mint Erdély, s ha valahol a kulturális bilánsz helyrebillentésére szükség van, úgy Erdély az. Az ország minden vidékének, minden gazdasági értéke előtt meghajlunk, de ugyanakkor országos szempontból felsoroljuk, hogy Erdély erdőségei, földgáza, ásványvízei, bányái, fürdői és természeti gyönyörűségei oly valutáris értéket képviselnek, amelyek a jövő államháztartásában helyet követelnek. Erdély nem maradhat régi állapotában. A felsorolt és fel nem sorolt értékek nem kallódhatnak el azért, mert egyik vagy másik alárendelt miniszterális szerv javaslatai és előterjesztései az egyes reszort minisztériumokban megértés hiányában hüvősre tétetnek: de azért sem heverhetnek értékek parlagon, mert egyik vagy másik intézmény bürokratikus gépi-berendezésébe az erdélyi speciális viszonyokkal ismeretlen, vagy az iránt érzéktelen egyedek vannak beiktatva."[22]

Visszautasítja azt az álláspontot, miszerint Erdély különleges státusa meglazítaná Tündérkert és Magyarország többi része közötti kapcsolatokat. Érvrendszerét a következőképen foglalta össze: „A történelem ethicája szerint téves tehát az az állás-

[18] Vákár P. Arhúr: *Gyilkostói kalauz*. Gyergyószentmiklós. 1914.
[19] Vákár P. Arthúr: *Erdély minisztere.* Gyergyószentmiklós.1917.
[20] Vákár P. Arthúr: i. m.
[21] Vákár P. Arthúr: i. m.
[22] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 17

pont, hogy Erdély minisztersége az Unió kötelékeinek a meglazítására vezetne. Mert mit akarhat Erdély? Gazdasági és kulturális fellendülést, s számot vetve magával úgy érzi, hogy az eddigi keretek között sem egyiket, sem a másikat nem találta meg. Nem közjogi vitát akar Erdély, nem politikai hálót akar szőni: hanem azt akarja, hogy értékei hatékonyabban kezeltessenek, hogy mindazzal hozzájárulhasson az államháztartáshoz, amik idáig rejtett kincsek voltak, vagy amik idáig helytelenül kezeltetvén, önmagukat emésztették fel, vagy egyáltalán nem kezeltetvén, önmagukat emésztették fel, vagy egyáltalán nem kezeltetvén, destructiv irányú államvagyont képviseltek. Erdély Magyarország Kaliforniája, Erdély a magyar Belgium, de sajnos, csak mint igéret földje tünedezik azok lelki szemei elé, akik Erdélyt, mint a gazdasági és kulturális élet kohóját szeretnék látni…"[23]

Vákár P. Arthúr munkájából az erdélyi minisztérium gondolatának a létrehozására és megbuktatására is következtethetünk. „Gróf Tisza István – írja magyarázatában –, amikor a felelősség súlya alatt és az ellenzék nyomása következtében két új minisztérium létrehozásával kísérletezett – háttérbe szorít(va) a lényeget, s mindent a politikai kockára tett fel –, tulajdonképpen a tönkretett és évtizedek óta tönkretett Erdély sorsát tette kockára. Emlékezhetünk arra, hogy amikor az ellenzék az erdélyi kártérítések kérdésében szorongatta a kormányt, Tisza jó ideig a kártérítés megtagadásának merev álláspontjára helyezkedett, s egy megrendelt munkapárti interpellációra akkor adott megnyugtató választ, amikor a koronázási ajándékot királyi nemeslelkűséggel fenköltlelkű királynénk a „Pro Transsylvania" oltárára helyezte. Azután jött a volt miniszterelnök ellenzék megbontó kísérlete, s benne selyempapírba göngyölve: Erdély minisztersége.

A politikai eszélyesség és a kormányzat ethikája úgy követelte, hogy se az Erdély miniszterségére kiszemelt gróf Bethlen István, se az ellenzék ne kapjon bele a csalétekbe. Így végződött fiaskóval a kísérlet, s ezért kárhoztatandó Tisza azon eljárása, hogy Erdélyt pártpolitikából egy kártyára tette fel, s a játszmát elveszítve, az ügy hírnevét, értékét, hitelképességét is kockáztatta. Mindez azonban nem lehet ok arra, hogy Erdély miniszterségét, a politikai dugárut ki ne pakoljuk a selyempapírból, s ne vizsgáljuk belső értéke, justum pretiuma szerint. Ha pedig az új kormány a munka kezdetének lázas perceiben nem volna figyelemmel e kérdés iránt, hát azért van a közvélemény, hogy az megmozduljon és hallassa szavát."[24]

Tanulmánya befejezéseképpen Vákár P. Arthúr összefogásra szólított fel az erdélyi ügyekkel foglalkozó miniszteri tárca létrehozása érdekében. Ilyen irányú elgondolásait a következőképpen foglalta össze: „Erdély törvényhatóságai, városai, községei, társadalmi és közgazdasági testületei álljanak szoros falanxba. Ne azt nézzék ami szétválaszt, hanem ami egyesít, s ha Erdélyt ujjá akarják teremteni, s azzá akarjuk tenni, amit minden áldáz sors és balszerencse közt megérdemel: akkor a Királyhágóntúli partiumnak meg kell mozdulnia mint a hangyabolynak, amelyet durva

[23] Vákár P. Arthúr: i. m.
[24] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 18

kéz szétszórt, de amelyet a hangyaszorgalom újból együvé, halomba gyüjt, s ha a szükség úgy hozza, át kell kelnie a Királyhágón, hogy ott szemtől-szemben követelje Erdély jussát: Erdély miniszterségét."[25]

1919-ben ő vállalta fel az Antant fegyverszüneti bizottságának a fogadását, és mint a Gyergyói-medence közhatóságának vezetője, megpróbálta feltartóztatni a velük érkező román csapatokat. A francia csapatokkal bevonuló román hadsereg ezért letartóztatta és előbb Ditróba, majd Nagyszebenbe szállították. A kivégzéstől a Consiliul Dirigent elnöke (egykori osztálytársa), Iuliu Maniu menlevele mentette meg, de a menlevél értelmében azonnal véglegesen el kellett hagynia a Vix-féle jegyzékben kijelölt román határt. Családját is kiutasították az országból.

A szülőföldje elhagyására kényszerült Vákár P. Arthúrt Budapesten a Főrendiház mellett működő Székely Nemzeti Tanács, valamint annak Külügyi Tanácsa igazgatósági tagjává választotta. Itt gróf Bethlen Istvánnal létrehozta az Erdélyi Menekültek Segítő Hivatalát, mely nagyban hozzájárult az egyre nagyobb számban érkező erdélyi menekültek ügyeinek rendezéséhez, főleg pedig élelemmel és szállással való ellátásához. Ilyen irányú tevékenységéért 1920-ban miniszteri biztosnak nevezték ki, és mint az Országos Menekültügyi Hivatal helyettes vezetője fejtette ki a menekültek védelmét szolgáló tevékenységét.

A Béke Előkészítő Bizottság tagjaként kidolgozta az ún. Antant Bizottság elé terjesztett, a Határőrvidék és a Csíkvármegyei Magánjavak történetéről és jogi helyzetéről szóló tanulmányát. Erdélyért folytatott rendíthetetlen munkájának elismeréseként a Kormányzó 1923-ban kormányfőtanácsossá nevezi ki.

Megalapította Budapesten a Magyar-Amerikai Híradó nevű sajtótudósító szervezetet, mely közel 70 nagy dél- és észak-amerikai magyar újságot tudósított a trianoni béke által elszakított nemzetrészek sorsáról.

1928-ban az amerikai Kossuth-zarándoklat résztvevőjeként, mint az Erdélyi Székely Magyar Egyesület képviselője, négy székely vármegye földjét helyezte el a New York-i Kossuth-szobor talapzatánál, annak felavatásakor. Az említett amerikai zarándoklat alkalmával az amerikai–magyar kapcsolatok fejlesztése érdekében kifejtett tevékenységéért Pittsburgh városa díszpolgári címmel tüntette ki.

Gróf Bethlen István miniszterelnöksége alatt a Sándor palotában fejtette ki tevékenységét, mint a miniszterelnök bizalmasa, „szürke eminenciása". Miniszterelnökségi osztályvezetőként az erdélyi és székelyföldi ügyek állandó szószólója volt.

A két világháború közötti időszakban számos politikai és gazdasági tanulmányon dolgozott Erdély felemelkedésének irányadása céljából. Több drámát és színdarabot is írt ebben az időszakban, melyet nagy sikerrel mutattak be nemcsak a magyarországi, hanem az amerikai magyar színházak is.

Az 1930-as évek elején a magyarországi állatvédelem terén kifejtett tevékenységért a Magyar Állatvédők Országos Egyesülete elnökévé választotta, ezt a tisztségét 1945-ig töltötte be.

[25] Vákár P. Arthúr: i. m.

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 19

A II. világháború idején, Észak-Erdélynek Magyarországhoz való visszacsatolása után, erdélyi politikustársaival – Nagybaczoni-Nagy Vilmossal, Dálnoki Miklós Bélával, gróf Teleki Gézával – számos tervet, elképzelést dolgozott ki Erdély és különösen Gyergyó gazdasági fellendítése érdekében. Ismét szorgalmazta egy önálló Erdélyi Minisztérium felállítását.

Az érzelmi szálak azonban főleg szülővárosához, Gyergyószentmiklóshoz kötötték. Az 1940–1944 közötti időszakban mint magyar királyi kormányfőtanácsos mindent elkövetett Gyergyószentmiklósnak a magyar kormány általi anyagi támogatásának biztosítása érdekében. Ezért ő is javasolta egy téglagyár létrehozását a városban, a libáni út kiépítését, a Gyilkos-tói pisztrangászat újraindítását, illetve a beerdősítési mozgalmat. A gyergyói örmény és székely közösség gazdasági fellendítését célzó kezdeményezéseit Vákár József plébánoshoz címzett korabeli levele is alátámasztja. Ebből idézünk a következőkben: „…Ha levelemben felsorolok egyes kérdéseket ezt – tudom – nem úgy tekinted, mintha én tanácsokat kívánnék adni, ellenkezőleg úgy érzem, hogy mulasztást követnék el, ha Veled a távolból is nem beszélgetnék, amire egyébként felsőbb helyről is felkérést kaptam. Korábbi könyvalakban megjelent tanulmányomat „Gyergyószentmiklós jövője”-vel kapcsolatban ismered s ha lelkemben tovább foglalkozom szülővárosom jövendőjével, ez aligha eshet kifogás alá.

Levelem második indoka, hogy a téglagyár ügyében a jelzett megbeszélés a részvényesekkel megtörtént, s megállapítást nyert, hogy a román uralom idején bizonyos dolgok erőszakos úton összezavartattak, de a cégbíróságnál semmi más feljegyzés nincs, mint amit a régi ügyvitel beterjesztett, tehát igazolható és elfogadható jogszerzés nem történt, bár arról is értesültem, hogy ismeretlen körülmények között az ingatlanok egy román részvénytársaság telekkönyvi feljegyzésében szerepelnek, amely előbb fizetésképtelen lett, később megszűnt. Amennyiben a város szükségesnek tartja egy téglagyár életrehívását, s ezt a régivel kapcsolatban óhajtaná, erről, kölcsönösen közelebbit kell tudni. Kérlek tehát, hogy felfogásodat közölni szíveskedj, miután én az ügyet tapétán tartom, s leutazásom alkalmával igyekszem közelebb vinni a megoldáshoz.

Közölni óhajtom, hogy az oly égetően szükséges és hasznos libáni út ügyében beszéltem a Kereskedelmi Minisztériummal, s ott azt a felvilágosítást kaptam, hogy a csíki útrészből circa 7 kilométer oly szakszerűtlenül építtetetett meg, hogy az út talaja süppedős és hengereletlen lévén, a Máva út forgalom nem indítható meg. Ez igen szomorú dolog, s ismét csak a csíki rész magatartására vet világot. Én mégsem tettem le arról, hogy úgy a Kereskedelmi Minisztériumban, mint Udvarhely vármegyénél ne sürgessem a fagyás beállta után a forgalom megindítását, mert a Kereskedelmi Minisztérium különösképpen tudja, hogy a Tolvajos télen olyan hófúvásoknak van kitéve, hogy mint a tavaly, úgy most is üzemzavarokra lehet számítani s akkor nagy segítséget jelent a libáni járat. Szent-Királyi Kálmán alispán közölte, hogy a felsőházi tagokat és a képviselőket is megmozgatja, a két városnak jelentékeny hasznot

joforum86 2009. 04. 19. 23:54 Page 20

jelentő közlekedési ügyben, amely előfutárja lenne a stratégiailag már 1910-ben megépítendőnek jelzett Székelyudvarhely–Marosfő–Gyergyószentmiklós vasútvonalnak.

Amint a kiemelt lapkivágásokból megállapítható, Csíkszereda öntudatosan megtesz mindent, hogy felülről és a vármegyétől megszerezzen mindent, s valóságos szólam, hogyha minden kötél szakad, úgy ott a „Magánjavak", Csíkszeredán a közintézmények egész sora (Kultúrház, Leányiskola, Kaszárnya stb.) van, s ezzel szemben mindössze a Zárdára tudtunk annak idején kipréselni, ha jól emlékszem 100 000 koronát."[26]

A II. világháború vége felé határozottan kiállt az erdélyi menekültek érdekeiért, nem is sikertelenül, amit számos köszönőlevél igazol vissza. A világháború végét Budapesten érte meg, szülőföldje azonban hazahívta. Valahogy kötelességének érezte Gyergyószentmiklósra való visszatérését, hogy Magyarországtól elszakított szülőföldje fejlődéséért munkálkodhasson. Politikailag azonban elszigetelték, megmaradt vagyonát kisajátították, majd államosították. Csak a gyergyószentmiklósiak szeretete tartotta benne a lelket. 1958. február 11-én hunyt el Gyergyószentmiklóson. Temetésén Blénessy István, Fazakas János korabeli miniszter személyi titkára így búcsúzott tőle sírbeszédjében: „Méltóságos uram, magyarabb voltál mint mi, mert örménynek születtél."

Kulcsszavak: gazdasági gondolkodás, alapító, városszerkezet, kanalizálás, turizmus, közüzemek.

[26] Vákár család levelezése.